

РОЗДІЛ 2 ОСВІТА ТА ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 37.035:355.01]:355.085.5

DOI <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2026-11-2>

Береза Роман Павлович,

ORCID ID: 0000-0001-7149-7390

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри поведінкових наук та військового лідерства

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Писарчик Михайло Миколайович,

ORCID ID: 0009-0001-1619-9355

старший викладач кафедри поведінкових наук та військового лідерства

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Тицький Іван Андрійович,

ORCID ID: 0000-0002-8014-8261

заступник начальника кафедри поведінкових наук та військового лідерства

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД КУРСАНТА ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

PEDAGOGICAL SUPPORT OF CADETS AS A STRATEGIC DIMENSION IN THE FORMATION OF FUTURE OFFICERS

Невпинні процеси вдосконалення форм і змісту виховного впливу на курсанта як майбутнього офіцера на сучасному етапі відбуваються у вкрай складних умовах. Реалії, нав'язані жорстким перебігом російсько-української війни, ставлять перед системою військової освіти якісно нові виклики, реагування на які має перебувати у центрі постійної та всебічної уваги військового педагога. Процес виховання та становлення майбутнього офіцера в умовах воєнного сьогодення щодня ускладнюється, внаслідок чого виникають нові проблеми, своєчасне розв'язання яких є нагальним завданням сучасної військової освіти.

З урахуванням того, що зміцнення обороноздатності держави й надалі залишатиметься пріоритетним стратегічним напрямом, саме на систему військової освіти покладається обов'язок забезпечувати належний рівень виховання сучасного військовослужбовця в дусі професійної досконалості та відповідальності. Усвідомлення того, що військовослужбовець сьогодні репрезентує справжнє обличчя новітньої Української держави, посилює значущість якісного педагогічного впливу та цілеспрямованого виховного процесу.

Отже, на наше переконання, провідним завданням сучасної військової освіти має стати системна турбота про вдосконалення виховного процесу військовослужбовця загалом. У зв'язку з цим модернізація педагогічного супроводу як основи становлення та виховання майбутнього офіцера виступає одним із ключових завдань, яке потребує постійного оновлення підходів, інноваційних рішень та впровадження ефективних педагогічних технологій задля досягнення високого результату у військово-професійному становленні особистості.

Ключові слова. Педагогічний супровід, курсант, військовий педагог, військове виховання, педагогічний процес, виховний підхід, виховний метод.

The ongoing refinement of the forms and content of educational influence on cadets as future officers is currently unfolding under exceptionally complex conditions. The realities imposed by the protracted Russian-Ukrainian war have generated qualitatively new challenges for the system of military education, challenges that demand continuous and comprehensive attention from military educators. The process of educating and shaping future officers in today's wartime environment grows more complicated with each passing day, producing new problems whose timely resolution has become an urgent priority for contemporary military education.

Our research rests on the conviction that the creation of effective conditions for active and productive interaction between instructor and cadet is directly linked not only to the professional competence of the military educator, but also to the necessity of cultivating these essential qualities within the cadets themselves. This requirement is dictated by the socio-political circumstances in which Ukrainian society and its principal defense institution – the Armed Forces of Ukraine – currently operate.

Pedagogical support, therefore, is conceptualized as a critical instrument of educational influence and a strategic factor in the professional development of cadets. It is through pedagogical support that future officers acquire new intellectual and behavioral attributes, communicative competencies, and leadership skills that define the professional profile of the modern military leader.

In this study, pedagogical support is interpreted as a systemic, purposeful, and logically structured process that enables cadets to achieve a balanced development of psychological resilience and professional competence. It provides the foundation for mastering operationally relevant skills, fosters leadership and managerial capabilities, and ensures that future officers are prepared to act effectively both in combat and in peacetime contexts.

Building on the work of Ukrainian scholars such as V. Yahupov, I. Romanyshyn, and S. Zelinskyi, as well as international theorists including C. Rogers and J. Bruner, we emphasize the pedagogical specificity of transforming cadets into officers capable of meeting the demands of modern hybrid warfare. This approach expands the conceptual scope of “pedagogical support,” introducing new methodological orientations and interpretive possibilities within the framework of military-professional training.

Given that strengthening national defense capability will remain a strategic priority, the system of military education bears the responsibility of cultivating servicemen in the spirit of professional excellence and accountability. The recognition that today’s officer represents the face of the modern Ukrainian state underscores the significance of targeted pedagogical influence and structured educational processes.

Accordingly, the modernization of pedagogical support as the foundation of officer formation must be regarded as a strategic task. It requires the constant renewal of approaches, the adoption of innovative solutions, and the integration of effective pedagogical technologies to ensure high-quality outcomes in the professional development of future officers.

Key words: pedagogical support, cadets, military pedagogy, officer education, professional formation, hybrid warfare, strategic military education.

Постановка проблеми. Сучасний етап російсько-української війни у своїй жорсткій формі поставив нові вимоги до морально-психологічних якостей, якими сучасний офіцер повинен володіти на високому рівні. Серед них ключовими є психічна стресостійкість, здатність до подолання випробувань, що виникають у ході ведення воєнних дій, а також ефективна адаптація до несподіваних викликів, вплив яких сучасний військовослужбовець зазнає безперервно.

У контексті зазначених обставин та завдань особливого значення набуває фактор педагогічного супроводу як напрям у вихованні курсанта, що формує його як майбутнього офіцера. Опанування цього напрямку надає військовому педагогу додаткові можливості для досягнення виховної мети в роботі з курсантами, значно розширює і збагачує педагогічний інструментарій, а його успішне застосування у виховному процесі сприяє досягненню більш переконливих і ефективних результатів.

Таким чином, вдосконалення системи педагогічного супроводу курсанта у виховному процесі перестає сприйматися як надскладна та на перший погляд неприступна педагогічна проблема, що особливо характерно для її сприйняття педагогами-початківцями або тими, у кого спостерігається нестача практичного педагогічно-виховного досвіду.

Тож розгляд окремих напрямів та аспектів педагогічного супроводу дозволяє офіцерові-викладачеві більш глибоко і системно підходити до вирішення складних виховних завдань у роботі з курсантами. Серед них – розкриття вроджених та набутих професійних здібностей, удосконалення рис поведінкової харизми, розвиток комунікативних компетенцій, а також підвищення загального рівня культурного та морально-виховання. Комплексна реалізація зазначених аспектів сприяє підвищенню ефективності виховання майбутнього офіцера Збройних Сил України, що, у свою чергу, позитивно впливає на зміцнення обороноздатності держави на сучасному етапі.

Аналіз основних досліджень. Педагогічний супровід у процесі виховного впливу на курсанта неодноразово привертая увагу провідних вітчизняних та зарубіжних педагогів, дослідників і практиків у сфері військово-освітньої діяльності. Так, І. Бех розглядав педагогічний супровід як особистісно орієнтований підхід педагога до особистості вихованця, завдяки якому у курсантів більш явно проявляються та розвиваються такі важливі якості, як мотивація, саморегуляція поведінки, суспільна та колективна відповідальність [1]. Відомий український педагог і психолог С. Подмазін у своїх дослідженнях трактував педагогічний супровід як індивідуальну

траєкторію розвитку особистості упродовж усього навчально-виховного процесу [4].

Педагоги Л. Сергєєва [7] та О. Синявський [8] у специфіці педагогічного супроводу насамперед підкреслювали адаптаційну підтримку абітурієнта та першокурсника, особливо наголошуючи на нестійких психічних процесах, властивих їм на початковому етапі опанування обраною професією. Важливими з погляду проблематики нашого дослідження є погляди відомих українських вчених В. Ягупова [9] та М. Нищадима [3], які в своїх працях робили особливий акцент на педагогічному супроводі саме військовослужбовців. Вони підкреслювали, що ефективний педагогічний супровід курсанта є запорукою розвитку у нього надважливих якостей: опірності до стресогенних умов, у яких майбутньому військовослужбовцю доведеться перебувати, а також формування морально-психологічних компетенцій, необхідних для професійної діяльності офіцера.

Цікаві підходи до розкриття сутності педагогічного супроводу пропонують деякі зарубіжні вчені. Так, американський психолог К. Роджерс розглядав педагогічний супровід як «підтримувальну взаємодію» між педагогом і учнем [11]. Засновник гуманістичної психології А. Маслоу трактував його як необхідну «ієрархічну складову», властиву цілісності всього навчально-виховного процесу [10]. На відміну від цих підходів, сучасний англійський психолог і педагог Дж. Фокс визначав педагогічний супровід як невід’ємну складову навчально-виховної дії, без якої педагог не може досягти бажаного результату [12].

Отже, навіть частковий огляд джерел, у яких розглядається важливість впливу педагогічного супроводу на формування особистості, свідчить про необхідність більш глибокого дослідження даного явища. Наше дослідження, яке базується на багаторічному військово-педагогічному досвіді, у окремих аспектах доповнює розуміння феномену педагогічного супроводу та надає військовому педагогу нові можливості для формування з курсанта високопрофесійного офіцера, наділеного якостями, що відповідають сучасним вимогам військової служби.

Мета дослідження. Головною метою дослідження є висвітлення досягнень, які склалися у сучасній військовій педагогіці та здатні ефективно впливати на процес формування майбутнього офіцера Збройних Сил України. Дослідження передбачає всебічний аналіз завдань, що реалізуються у рамках педагогічного супроводу курсанта в процесі його професійної

трансформації, кінцевою метою якої є формування особистості сучасного офіцера. У роботі обґрунтовується значення педагогічного супроводу як чинника, здатного впливати на розкриття та розвиток у курсантів необхідних професійних якостей, характеристик та спроможностей. Крім того, висвітлюється виховний потенціал педагогічного супроводу як основи у процесі виховання та становлення майбутнього захисника Вітчизни, а також активізується увага до окремих аспектів військового виховання офіцерів, які здійснюють педагогічну діяльність у вищих навчальних закладах системи Міністерства оборони України, у контексті проблем формування у курсантів професійних спроможностей та компетентностей.

Метою статті є обґрунтування педагогічного супроводу як необхідного інструменту, завдяки якому військовий педагог здатен досягти головного завдання виховного процесу – формування з курсанта сучасного офіцера-професіонала. У статті розкривається зміст, завдання та структура педагогічного супроводу як важливої складової військово-виховного процесу. Окремо визначено роль і місце основних виховних функцій педагогічного супроводу та виділено педагогічні передумови, що сприятимуть більш ефективному застосуванню цього процесу у виховній діяльності офіцера-педагога. Крім того, висвітлюється безпосередній вплив педагогічного супроводу на формування у курсанта професійних якостей майбутнього офіцера, що є ключовим для підготовки високопрофесійного захисника держави.

Виклад основного матеріалу. Бурхливий пошук нових педагогічних підходів у процесі виховання особистості, що спостерігався впродовж останніх десятиліть, не може ефективно реалізовувати поставлені цілі за умови ігнорування такого важливого педагогічного феномену, як поняття «педагогічного супроводу». Саме ця комплексна педагогічна дія стала значною мірою запорукою ефективності системи сучасного виховання, потужним механізмом впливу на особистість та інструментом цілеспрямованих дій педагога, за допомогою якого він здатен розкрити вихованцеві нові якості, здібності та обдарування.

Під поняттям педагогічного супроводу виховного впливу на курсантів ми передусім розуміємо комплексну діяльність військового педагога, спрямовану на створення належних умов для всебічного розвитку майбутнього офіцера, стимулювання його до навчання, сприяння адаптації до різноманітних викликів військової служби, підтримку процесів соціалізації та підвищення

впевненості курсанта у власних силах і здатності досягати поставлених професійних цілей.

Для організації ефективного педагогічного супроводу курсанта під час навчання у вищому закладі військової освіти, на нашу думку, необхідно передусім визначити зміст та сутність цього явища, з'ясувати причинно-наслідковий вплив його застосування у педагогічній практиці, оцінити рівень і якість виховного впливу на особистість курсанта та окреслити методи і шляхи вдосконалення його практичного впливу на морально-психологічний, поведінковий та комунікативний аспекти формування у курсантові майбутнього офіцера.

Отже, феномен педагогічного супроводу, на наше переконання, повинен складатися з нероздільних та взаємодоповнюючих компонентів:

1. Сутність і структура педагогічного супроводу курсанта. Цей компонент включає комплекс взаємопов'язаних дій педагога, командира та інших військових спеціалістів, компетенція яких охоплює функції психолого-педагогічного впливу на курсантів. До цієї категорії належать також викладачі-предметники, методи, лаборанти та інші учасники освітнього процесу, діяльність яких спрямована на створення сприятливих умов для професійного становлення, розвитку та самовдосконалення курсанта, кінцевою виховною метою якого є формування офіцера сучасного зразка.

На наш погляд, структура педагогічного супроводу обов'язково повинна включати такі взаємопов'язані компоненти:

а) Адаптаційний компонент – передбачає безперервну допомогу курсантові, яку надає педагог, особливо в період початкового входження ще вчорашнього абітурієнта у специфічне освітньо-військове середовище.

б) Освітньо-професійний компонент – спрямований на формування майбутніх професійних компетентностей та військово-спеціальних навичок, притаманних офіцерові сучасного зразка.

в) Виховний компонент – забезпечує розвиток морально-етичних якостей курсанта, стимулює його до дотримання норм військової етики та активного усвідомлення відповідальності перед колективом і державою.

г) Психолого-підтримувальний компонент – передбачає формування психологічної стійкості курсанта, однієї з ключових якостей, без розвитку якої неможливо уявити сучасного офіцера, здатного ефективно діяти в умовах воєнного протистояння.

Важливим фундаментом для реалізації усіх зазначених компонентів педагогічної роботи з курсантами виступають функції, які виконує педагогічний супровід упродовж усього військово-виховного процесу.

2. Функції педагогічного супроводу. Серед функцій педагогічного супроводу виділяють такі ключові дії педагога:

а) Діагностична функція – передбачає вивчення індивідуальних особливостей курсанта, встановлення рівня розвитку його психічних властивостей, зокрема мислення, пам'яті, динаміки поведінкових та сприйняттєвих реакцій, волі, спостережливості та креативності. Без адекватного розуміння цих складових психологічний портрет курсанта буде «розмитим» і не дозволить педагогу ефективно застосовувати отримані знання у навчально-виховному процесі.

б) Корекційно-розвивальна функція – покликана забезпечити створення належних умов для всебічного розвитку курсанта, а також сприяти усуненню негативних і слабких рис його поведінки та професійних характеристик.

в) Соціалізуюча функція – у змісті педагогічного супроводу, як демонструє наша освітньо-виховна практика, має бути спрямована на формування у курсанта суспільно виважених норм поведінки як в умовах його перебування у військовому колективі, так і в різних сферах суспільного співжиття. Ця функція сприяє розвитку у свідомості курсанта позитивних якостей, навичок та умінь, необхідних для командної взаємодії – явища, без якого сучасному офіцерові не обійтися як під час ведення бойових дій, так і в умовах мирного співіснування.

г) Мотиваційна функція займає особливе місце серед функцій педагогічного супроводу. Її реалізація дозволяє педагогу загострити у курсантів відчуття професійної мотивації, а також зміцнити та наповнити діяльним змістом таке важливе для військового почуття, як почуття військового обов'язку.

д) Підтримувальна функція передбачає створення офіцером-педагогом позитивного емоційно-стабільного середовища, у якому перебуває курсант упродовж навчання. Ця функція спрямована на підвищення ефективності навчання курсанта, стимулює його до оволодіння новими знаннями та навичками, формування високого рівня культури поведінки, спілкування та особистісного самоствердження.

е) Комунікативна функція відіграє важливу роль у функціональній структурі педагогічного

процесу. Вона забезпечує налагодження ефективної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу, що безпосередньо впливає на рівень комунікативної активності в колективі, сприяє якісному виконанню наказів командирів, підвищує рівень самостійного опанування завдань курсантами та, зрештою, підвищує загальний рівень культури майбутніх офіцерів.

Забезпечивши передумови для ефективного проходження педагогічної підтримки на рівні розуміння курсантами змісту та структури цього процесу, перед військовим педагогом постає наступна важлива задача – створення та забезпечення умов, необхідних для належного здійснення педагогічного супроводу. У цей зміст включаються передусім такі послідовні дії педагога, спрямовані на організацію ефективного педагогічного процесу:

1. Суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія. Цей напрям виховної роботи педагога має базуватися передусім на довірі, яка виступає запорукою взаємної поваги між педагогом та курсантом у ході навчально-виховного процесу. Досягнення позитивної якості цієї взаємодії створює передумови для формування міцного партнерства, яке стає сприятливим середовищем для підвищення виховних та професійних якостей курсанта. На цьому етапі педагог нерідко виступає для курсанта прикладом для наслідування, демонструючи позитивні риси поведінки, комунікативну компетентність, толерантність та відповідальне ставлення до військових побратимів.

2. Наставництво офіцера-вихователя. На цьому етапі офіцер-педагог виступає для курсанта моральним авторитетом і взірцем, кращі риси якого курсант прагне інтегрувати у власний морально-етичний та естетичний портрет. Поза морально-етичними характеристиками, офіцер нерідко стає для підопічного прикладом для наслідування у військово-професійній орієнтації. Це накладає на педагога особливу відповідальність за власну статусність, яка за своєю суттю повинна залишатися бездоганною та непохитною.

3. Індивідуалізація виховання. Ця складова передбачає врахування педагогом індивідуальних потреб та можливостей курсанта. Базовий рівень виховних якостей та уподобань, з якими курсант вступає до військового навчального закладу вищого рівня, може бути неоднозначним і частково непередбачуваним. Тому педагог на цьому рівні виховного впливу повинен застосовувати всі найбільш ефективні методи та підходи, здатні

максимально розкрити позитивні риси курсанта та коригувати ті характеристики, які можуть стати перешкодою у формуванні з нього компетентного й відповідального офіцера.

4. Психолого-педагогічний супровід курсанта. Цей напрям у виховній роботі педагога є надзвичайно важливим, оскільки він спрямований на формування та розвиток у курсанта таких якостей, характеристик та спроможностей, без яких сучасного офіцера неможливо уявити. До них належать психологічні якості, такі як воля, стресостійкість, витривалість, а також цілий ряд інших, які постійно мають перебувати у полі зору педагога. Розвиненість цих спроможностей сприяє швидкій адаптації курсанта до складних умов несення військової служби та стимулює досягнення високих результатів в оволодінні бойовими навичками.

На цьому етапі у виховній роботі доцільним є застосування педагогічних методів, таких як приклад, переконання, стимулювання та заохочення, що дозволяє педагогу ефективно досягати поставлених виховних і професійних цілей.

5. Поєднання традиційних та інноваційних методів у навчально-виховному процесі. Цей напрям у виховній роботі військового педагога з курсантами давно став відповіддю на сучасні вимоги військової освіти. Сьогодні навчально-виховний процес у військовому закладі вищого рівня практично неможливо уявити без використання таких ефективних форм організації занять, як тактичні тренінги, моделювання бойових ситуацій, робота із симуляторами, впровадження елементів проблемного навчання, кейс-методи та цілого ряду інших.

При цьому педагог повинен дбати про те, щоб застосування цих сучасних форм не було лише формальним виконанням вимог військової освіти, а максимально сприяло розвитку у курсанта професійних якостей, необхідних для формування та становлення офіцера сучасного зразка.

З огляду на наведений комплекс педагогічних дій, що мають постійно перебувати в арсеналі офіцера-викладача, можна зробити висновок про особливу роль педагогічного супроводу курсанта у розвитку у нього професійних, морально-етичних та психологічних якостей, необхідних для формування сучасного офіцера.

Педагогічний супровід сприяє та забезпечує:

- а) формування відповідальності, дисципліни та ініціативності;
- б) розвиток у курсанта офіцерської честі, моральної стійкості та патріотизму;

в) підтримку та вдосконалення лідерських ініціатив, без яких майбутній офіцер не здатен приймати важливі рішення, особливо в умовах сучасного бою;

г) розвиток у курсантів нахилу та мотивації до самоосвіти та самовдосконалення;

д) формування навичок та спроможностей до командної взаємодії та військової комунікації;

е) виховання здатності діяти в екстремальних умовах.

Таким чином, саме завдяки системному педагогічному супроводу курсант отримує можливість набувати не лише нових професійних знань, але й інтегрованого досвіду військово-професійної діяльності, що становить основу формування компетентного офіцера.

Висновки

1. Педагогічний супровід курсанта є ключовим чинником ефективного виховання майбутнього

офіцера. Він забезпечує не лише адаптацію та розвиток професійних компетентностей, але й формує морально-етичні якості, що визначають поведінку військового лідера як у бойових, так і у повсякденних умовах.

2. Комплексний підхід до організації педагогічного супроводу сприяє становленню відповідального, мотивованого та високопрофесійного офіцера Збройних Сил України.

3. Подальші наукові дослідження щодо вдосконалення педагогічного супроводу можуть бути спрямовані на розробку нових моделей, орієнтованих на удосконалення індивідуалізованого супроводу майбутніх офіцерів, на вдосконалення педагогічно-наставницьких програм, а також на висвітлення і популяризацію нових форм та методів психолого-педагогічної підтримки військовослужбовців, особливо в умовах ведення бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех, І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Зелінський С. Практика підготовки офіцерів у сучасних умовах. Львів : АСВ, 2020.
3. Нещадим М. І. Морально-психологічне забезпечення підготовки військовослужбовців : монографія. Київ : МО України, 2005. 256 с.
4. Подмазін С. В. Підтримка суб'єктності особистості у процесі виховання. *Педагогіка і психологія*. 2001. № 3. С. 12–18.
5. Романенко, І. Психолого-педагогічний супровід курсантів: теорія і практика. Харків : ХУПС, 2019.
6. Романишин І. М. Виховання морально-вольових якостей курсантів у процесі військово-професійної підготовки : монографія / І. М. Романишин. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 168 с.
7. Сергеева, Л. М. Психолого-педагогічний супровід адаптації майбутніх офіцерів. *Педагогіка і психологія*. 2013. № 4. С. 35–42.
8. Синявський О. В. Соціально-педагогічний супровід професійного становлення курсантів : монографія / О. В. Синявський. Київ : НАОУ, 2010. 188 с.
9. Ягупов В. В. Психологія військового підрозділу : монографія / В. В. Ягупов. Київ : МО України, 2002. 240 с.
10. Maslow A. *Motivation and Personality*. New York : Harper & Row, 1954.
11. Rogers C. *Freedom to Learn*. Columbus, OH : Merrill, 1969.
12. Fox G. *A Handbook for Learning Support Assistants: Teachers and Assistants Working Together*. London : Routledge, 2016. 144 p.

Берега Р. П., Писарчик М. М., Тицький І. А.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY)

Дата першого надходження статті до видання: 04.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 19.12.2025

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.02.2026

